

## HILVARENBEEK IN DE MEIDAGEN VAN 1940

Begin mei was Wereldoorlog II in volle gang. Buiten onze grenzen woedde nu de strijd al acht maanden. Nederland leek een oase van rust. Wel was men waakzaam. In 1939 was het leger gemobiliseerd. Net als de jongens en mannen uit andere dorpen en steden van ons land, hadden de opgeroepen Hilvarenbeekse militairen zich naar hun plaats van bestemming begeven. In hun stellingen aan de Maaslinie, de Peel-Raamstelling, de Vesting Holland of waar dan ook, wachtten zij op een oorlog die hopelijk nooit zou komen. Misschien zou Nederland, door angstvallig zijn neutraliteit te bewaken, net als in de Eerste Wereldoorlog, buiten de strijd kunnen blijven. Ook in het relatief onbedreigde Hilvarenbeek waren soldaten gelegerd. Ze stonden onder bevel van een kapitein. Hun intrek hadden zij genomen op de markt en in het parochiehuis. <sup>1)</sup>

Maar op vrijdagmorgen 10 mei begon ook voor Hilvarenbeek de oorlog. Terwijl de Duitse Wehrmacht over onze grenzen het land binnentrok, was de Luftwaffe haar al vooruit gesnel. Voortdurend vlogen vijandelijke vliegtuigen, soms met twintig tegelijk, over. <sup>2)</sup> Petrus en Frans van Gorp herinneren zich de gebeurtenissen op deze meimorgen nog goed:

*„De lucht zat helemaal vol vliegtuigen. Bij de pastorie schoten Hollandse soldaten met het geweer op de overvliegende Duitse toestellen. In het begin dachten we nog dat het een grote oefening was. Maar enkele mensen hadden radio. Zo verspreidde zich het bericht „oorlog” snel.”*

Gelukkig richtten de vijandelijke vliegtuigen in het dorp geen schade aan. Alleen in de namiddag vielen er twee bommen. Een koe werd daarbij gedood. <sup>3)</sup> Het waren verdwaalde bommen van een bombardement op Tilburg. <sup>4)</sup>

Het was nu wel duidelijk voor de bevolking. Nederland werd aangevallen door een superieur Duits leger. Maar dat betekende ook dat Beekse jongens in gevechten gewikkeld waren. Niemand wist iets af van het lot van gemobiliseerde familieleden en vrienden. Die onzekerheid zou de komende dagen nog toenemen. Op dezelfde 10e mei braken de Duitse troepen al door de Maaslinie en de Peel-Raamstelling. Aan de Zuid-Willemsvaart probeerde het Nederlandse leger nog snel een verdedigingslinie te improviseren. Zou die de opmars van de Wehrmacht kunnen stuiten?

Zaterdagmorgen 11 mei om 6.00 uur verschenen er Franse militairen op de Vrijthof. Ze waren uitgerust met zes tot acht tanks.<sup>5)</sup> Voor de rest bleef alles rustig. Men vroeg zich af waar die vandaan kwamen. Zou Nederland dan toch steun krijgen van buitenaf? We hadden immers geen enkele defensieve overeenkomst gesloten met Frankrijk, België, noch Engeland. Toch was het aan de Nederlandse inlichtingendienst bekend geworden, dat — ingeval van een gewapend treffen — Franse steun kon worden verwacht.<sup>6)</sup>

De commandant van de Nederlandse C-Peeldivisie had daarom contact opgenomen met de Franse commandant van de 1re Division Légère Mécanique. Dit Franse legeronderdeel had zijn hoofdkwartier in Oostmalle (België). Het onderhoud had als resultaat een gecombineerd Frans-Nederlands plan tot stellingname op de lijn Turnhout - Tilburg - 's-Hertogenbosch. De Franse militairen zouden zich verschansen ten zuiden van Tilburg, de Nederlanders ten noorden van deze stad.<sup>7)</sup> De Franse tanks in het dorp hoorden dus toe aan deze Eerste Lichte Pantserdivisie. De Nederlandse soldaten trokken twee uur later, om acht uur, het dorp uit.<sup>8)</sup> De bevolking kreeg de raad binnen te blijven. De Franse militairen bleven de hele dag, en werden voor de nacht ingekwartierd in de scholen en het parochiehuis.<sup>9)</sup> In deze nacht, van zaterdag 11 op zondag 12 mei, kregen ze echter al de opdracht zich gereed te houden voor de terugtocht, die een vertraagd karakter moest hebben.<sup>10)</sup>

De 12de mei was het pinksterzondag. De militaire situatie was desastreus. De slecht geïmproviseerde verdedigingslinie aan de Zuid-Willemsvaart was doorbroken. Brabant lag open voor de voorhoede van de Neunte Panzer Division, die de doorbraak naar de vesting Holland moest forceren.<sup>11)</sup> Overal gonsden in het dorp de geruchten. De radio gaf nog redelijk optimistische berichten.<sup>12)</sup> Maar terwijl de zondag vorderde, naderde de Duitse Wehrmacht meer en meer.

Het Nederlandse leger was in volledige terugtocht. Door het snelle opringen en doorstoten van de vijand waren de soldaten en de legerleiding volledig gedemoraliseerd. De terugtocht onttaarde daarom in een ordeloze vlucht.<sup>13)</sup>

In de namiddag kwam het tot felle gevechten in Diessen. Duitsers en Fransen waren daar tot een treffen gekomen. In Hilvarenbeek was het nog rustig. Maar in de verte, vanuit Diessen, hoorde men wel het dreunen van het geschut.<sup>14)</sup> Vanaf 15.30 uur waren er zware ontploffingen te horen. Overal in de omgeving werden de bruggen opgeblazen. In de gemeente Hilvarenbeek werden op deze dag de volgende bruggen door het Nederlandse leger zelf verwoest: twee bruggen over het Wilhelminakanaal, de bruggen in de

Diessenseweg en de weg naar Biest-Houtakker, twee kleinere bruggen in de Hertgang onder Esbeek en een bij Dun. Door het laten springen van deze bruggen ontstond ook aanzienlijke schade aan nabijgelegen huizen.<sup>15)</sup> Maar helaas, het doel van deze verwoesting, het tegenhouden van de Duitse opmars, mislukte. Om 18.00 uur werden de bruggen vlakbij de dorpskern, o.a. bij Groenendael, nog opgeblazen.<sup>16)</sup>

Dat was een teken dat de Duitsers nu vlakbij waren.

Alle mensen bleven in hun huizen. De Franse militairen hadden daarop aangedrongen. De angst en spanning waren enorm.

Om 18.45 uur trokken de Franse tanks, getrouw aan hun bevel, zich terug. Ze verdwenen over de zandweg naar Poppel, de enige uitweg die hen toen nog restte.<sup>17)</sup>

Wanneer het in het dorp tot een treffen tussen de Duitsers en Fransen zou zijn gekomen, zou de schade van de oorlogshandelingen in de meidagen zeker veel groter zijn geweest. Nu bleef deze beperkt tot de schade die door het eigen Nederlandse leger was aangericht.

Een kwartier later omsingelden Duitse tirailleurslijnes, komende vanuit de richting van Diessen, reeds de bebouwde kom. Sjf Smolders herinnerde zich het binnentrekken van het Duitse leger nog precies:

*„We hadden achter in de tuin van ons huis aan de Gelderstraat een schuilkelder gemaakt van hout, takken en zand. We hoorden vlakbij schieten en wilden daarom naar de schuilkelder rennen. Maar dat ging al niet meer. De Duitsers kwamen over het landweggetje uit de richting van Diessen. Ze liepen bij ons de plaats op en riepen dat we binnen moesten blijven. Dat deden we dus maar; de rest van de zondag bleven we binnen in de kelder. We konden nog wel zien hoe de Duitsers overal het prikkeldraad rond de weilanden doorknipten.”*

Binnen korte tijd stond het hele marktplein vol Duitse militairen en hun materieel. Hilvarenbeek was nu bezet gebied.

De leden van de luchtbescherming hadden die dag dienst op het gemeentehuis. De heer C. Geraerts was een van hen:

*„Ik wist dat de Duitsers naderden. De ramen van onze kamer stonden omhoog. Ineens zag ik ze. Ze kwamen vanachter de kerkmuurtjes vandaan, en staken de markt over naar het gemeentehuis. We moesten naar buiten komen, met onze handen boven het hoofd. Het waren grote kerels met doodskoppen op. Ze vroegen om uitleg. Daarna gingen ze mee naar binnen en keken wat rond. Er lag niet veel meer dan een schrift waarin we op moesten schrijven wat er*

*voorviel. De Duitsers zeiden dat we binnen moesten blijven. Om daarvoor te zorgen sloegen ze de klinken van de binnenkant van de deuren. Maar achter was er een schuifdeur, die hadden ze niet gezien. Zo konden we toch nog weggelopen."*

De voorhoede van de Wehrmacht bleef echter niet lang. Ze trokken verder door. Na hen kwamen weer andere legeronderdelen. Zondagavond, maandag, dinsdag tot woensdagavond trokken voortdurend Duitse militairen door het dorp. Via de weg naar Poppel verdwenen ze naar België.<sup>18)</sup> De indruk van de kracht van het doortrekkende Duitse leger was overweldigend. Er zullen toen slechts weinigen getwijfeld hebben aan de uiteindelijke overwinning van Hitler. Van verzet viel dan ook nauwelijks iets te bespeuren. Herman Kies herinnert zich de Duitse doortocht nog goed:

*„Ze reden door de laan van Groenendael, de brug over de Diessenseweg was namelijk opgeblazen. Via de Molenakkers kwamen ze weer op de Diessenseweg, waar nu de Johanna van Brabantlaan ligt. Een dag of drie trokken ze voorbij, twee tot drie rijen dik. Heel de straat was versperd. Dag en nacht ging dat door. Het waren bijna allemaal wagens met paarden. Ik kreeg toen de eerste opdonder van een Duitser. We zaten op een bank aan de Diessenseweg te kijken naar voorbijtrekkende Duitse militairen. Er kwam een officier aan, helemaal vol onderscheidingen. Hij was moe en wilde gaan zitten. Ik stond volgens hem niet vlug genoeg voor hen op. Hij sloeg me toen van de bank af. Ik heb toen maar niet teruggeslagen; later wel."*

In het dorp werd op last van de Duitsers door het gemeentebestuur het volgende pamflet verspreid.

*„De commandant van het Duitse leger beveelt:*

- 1. Niet te luisteren naar buitēnlandse radiostations. Hilvarenbeek is in Duitse handen. Alleen dus Duitse radiostations aanzetten.*
- 2. van zonsondergang tot zonsopgang mag geen naar buiten uitstralend licht worden waargenomen. Algehele verduistering is als dan dus voorgeschreven.*
- 3. Loop niet door doortrekkende Duitse troepen. Speciaal wordt de aandacht gevestigd op het gevaar dat kinderen daarbij lopen.*
- 4. Niets mag zonder betaling, hetzij in contanten, hetzij tegen afgifte van een ondertekend vorderingsbewijs worden meegenomen. Wordt hieraan niet voldaan, dan zich oogenblikkelijk melden bij den eersten den besten Duitchen officier.*

5. *Het verspreiden van onware berichten is ten strengste verboden. Wie zich hieraan schuldig maakt loopt het gevaar te worden doodgeschoten.*

*Namens den commandant van het doortrekkende Duitse leger, de Burgemeester J. C. de Rooy.*"<sup>19)</sup>

De Wehrmacht hield zich evenwel niet geheel aan de eigen voorschriften; tal van zaken werden gewoon meegenomen. Enkele voorbeelden daarvan: Een radio, die gebruikt werd door de gemeentelijke luchtbeschermingsdienst, bij de firma Tooten.<sup>20)</sup> Een auto van Jos Kuijpers, nog wel op „Bescheinigung.“<sup>21)</sup> Sigaren bij de winkel van F. Heezemans.<sup>22)</sup> Zelfs de gemeente werd niet gespaard, getuige de notulen van B. en W. op 29 mei 1940: „Wordt besloten in verband dat de schrijfmachine door de Duitschers is medegenomen een nieuwe schrijfmachine te kopen.“<sup>23)</sup>

Niet alle soldaten van het Duitse leger trokken verder. Ook werden er enkele onderdelen van de Wehrmacht ondergebracht in de scholen en het parochiehuis.<sup>24)</sup> Bij vele particulieren werden eveneens Duitsers ingekwartierd.<sup>25)</sup> Petrus en Frans van Gorp herinnerden zich nog dat velen van hen tegen de Nederlanders zeiden: „Ik moet, maar ik heb schijt aan Hitler.“ Maar niet alle ingekwartierde Wehrmachtsoldaten redeneerden zo. Er waren er ook van een geheel ander kaliber, getuige het verhaal van de Heer A. Naaijkens.

*„Wij hadden gedurende zeven maanden een Duitser ingekwartierd. Hij was de oppasser van de kapitein, die het bevel voerde over de in Hilvarenbeek gelegerde troepen. Het was een boerenzoon uit Oost-Pruisen. Regelmatig liet hij pakketten met worsten en ham overkomen voor ons. Wanneer we ooit een tekort aan brood hadden was hij niet karig met „kuch“ van het leger. Toen hij pas bij ons ingekwartierd was ging hij vaak laat uit met zijn vrienden en ook meisjes uit het dorp (wel niet van de beste). Meestal kwam hij dan boven zijn theewater thuis. Tot mijn vader, in plat Beeks, hem eens liet horen dat hij daar niet van was gediend. Maar als soldaat was het een echte fanatiekeling. Een Duitse militair in hart en nieren. Tot en met gedisciplineerd. Trots op de paarden die hij verzorgde. Erg nauwgezet wat betreft uiterlijk en uniform. Hij was geweldig trouw aan Hitler en rekende er vast op, dat hij binnenkort Engeland zou zien.“*

Op 14 mei kwam het bericht van de capitulatie van het Nederlandse leger.

De bevolking ervoer dit eerder met een gevoel van opluchting dan van woede. <sup>26)</sup> De ongerustheid over de eigen soldaten overheerste. En dit gevoel werd nog versterkt door de totale onzekerheid over het lot van de gemobiliseerde Beekse militairen. Het duurde lang voor er bericht van hen kwam.

Een van de jongens, die toen onder de wapenen was, was Janus Kluytmans.

*„Ik lag toen in Etten-Leur. We kregen de opdracht naar Antwerpen te gaan, om ons in te schepen naar Engeland. Op weg daarheen, in Rijsbergen, hoorde ik dat Nederland gecapituleerd had. Naar we vernamen zaten de Duitsers al in Antwerpen. In twee dagen ben ik, alleen op de fiets, naar Hilvarenbeek teruggereden. Dwars door de Duitse linies! Ik had geluk dat ik krijgsgevangenschap kon vermijden. Mijn vriend niet, die werd op transport gesteld naar Duitsland om daar te werken. Thuisgekomen was men ontzettend verheugd. Het gerucht was al rondverteld dat ik krijgsgevangen was. Ik trof mijn eigen bed wel beslapen aan door een Duitse commandant die was ingekwartierd”.*

De Heer Kluytmans was daarmee wel een van de eersten die terugkeerde. De anderen kwamen pas veel later thuis.



Op zaterdag 31 mei bereikte de onheilstijding Hilvarenbeek dat Jan Aarts op 14 mei te Middelburg was gesneuveld.<sup>27)</sup> Hij zou het enige slachtoffer van de oorlogshandelingen in mei 1940 uit deze gemeente blijven. Maar dát wist men op dat ogenblik in het dorp nog niet. Gedurende de maanden juni en juli kwamen steeds, in kleine groepjes, soldaten terug in het dorp. Op 10 juni ook al de eerste krijgsgevangenen uit Duitsland.<sup>28)</sup> Om de Nederlandse bevolking voor zich te winnen, had Hitler hen met een genereus gebaar de vrijheid hergeven. Maar niet allen keerden ongeschonden terug. Enkelen waren gewond, zoals H. van der Meijs die voorgoed invalide zou blijven.<sup>29)</sup>

Enkele jongens lieten bijzonder lang op zich wachten. Er werd veel gebeden voor hun behouden terugkeer, o.a. bij O. L. Vrouw van de Voort. In de maanden die volgden op de Duitse inval keerden de meeste soldaten terug; soms zoals H. van de Sande, na lange omzwervingen vanuit Frankrijk.<sup>30)</sup> Maar niet alle militairen kwamen terug. Verschillende marechaussees van de Brigade Hilvarenbeek staken over naar Engeland. Zij wilden buiten ons land de strijd tegen het nationaal-socialisme voortzetten. Van hen kwam via het Roode Kruis bericht van leven en welzijn.<sup>31)</sup>

Ondertussen hernam in het dorp het leven weer zijn gewone gang. Op initiatief van enkele Beekse oudstrijders werd een comité gevormd om Jan Aarts opnieuw ter aarde te bestellen. Hij was in Middelburg slechts provisorisch begraven. Om de overbrenging van het stoffelijk overschot te bekostigen werd een collecte gehouden die f 450,— opbracht. Dat bleek genoeg voor een plechtige uitvaart op 19 oktober en een grafsteen.<sup>32)</sup> Nog een collecte werd er gehouden door het Nationaal Hulpcomité. Geld en goederen werden door dit comité ingezameld om de nood van de oorlogsslachtoffers, vooral in Rotterdam, te lenigen. De Nieuwe Tilburgsche Courant meldde hierover op 2 juli 1940: „Collecte Nationaal Hulpcomité bracht f 1356,— op. Voorzeker een flinke som voor een gemeente van ca. 4200 inwoners.” Inderdaad, de later op instigatie van de Duitsers opgerichte Winterhulp bracht bij collectes in Hilvarenbeek slechts een fractie van dit bedrag op. Op 29 mei 1940 kwamen burgemeester en wethouders voor het eerst sedert de Duitse inval weer bijeen. Ze besloten eensgezind de kermis van dat jaar maar niet door te laten gaan.<sup>34)</sup>